

Серебрянська І. М.,
кандидат філологічних наук, докторант
Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара,
доцент кафедри журналістики та філології
Сумського державного університету

НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД ОЧИМА СТУДЕНТІВ: СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ КОНЦЕПТУ В ТЕКСТАХ УКРАЇНСЬКОГО ІНТЕРНЕТ-ЖУРНАЛУ

Анотація. Статтю присвячено питанню інтерпретації концепту «навчальний заклад» в українському суспільстві та його експлікації в текстах студентського інтернет-журналу «Освіта та ...». Визначено мовні репрезентанти концепту та асоціації, пов'язані з ним. Звернено увагу на аксіологічні характеристики, що входять до складу семантичної структури слів на позначення українських навчальних закладів.

Ключові слова: концепт, слово, значення, асоціація, навчальний заклад, університет, школа.

Постановка проблеми. Останнім часом спостерігається зростання ролі освіти в суспільстві. Завдяки інтеграційним процесам з'являються нові поняття та їх назви, реалізується новий підхід – освіта протягом життя: «Освіта на всіх вікових етапах життя людини є необхідною, вона визначає його якість, безпосередньо впливає на збереження і зміцнення здоров'я людини, її потомства, збільшення тривалості життя» [6].

Проблема стану сфери освіти сьогодні активно вивчається науковцями різних галузей: соціологами, філософами, педагогами, психологами, істориками та ін. Для мовознавців цей об'єкт дослідження є новим. Комплексний аналіз освіти через призму мовної картини світу українського народу до цього часу не здійснювався, чим і зумовлена актуальність нашого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Спроби вивчення освітньої лексики в термінах концепту як фрагмента мовної картини світу носіїв англійської мови були здійснені І. Боднар («Концепт освіта як фрагмент мовної картини світу в носіїв англійської мови», 2015 р.), порівняльний аспект концепту «освіта» цікавив А. Беляєву («Концепт *освіта* в англійській, французькій, українській та російській мовах», 2012 р.) та Л. Вергун («Перекладна взаємовідповідність англійської та української освітньої лексики», 2004 р.), його дослідження в текстах засобів масової інформації стали об'єктом роботи О. Савчук («Концепт освіти на шпальтах часопису «Український Голос»», 2013 р.). Окремі спроби вивчення лексики освітньої сфери було здійснено у працях автора цієї статті [1; 2; 3].

Мета статті – з'ясувати особливості експлікації концепту «навчальний заклад» у сучасній мовній свідомості студентства. Матеріалом для аналізу стали тексти студентського інтернет-журналу «Освіта та ...» [4].

Виклад основного матеріалу. У мові студентського журналу зафіксовані назви навчальних закладів різних рівнів, що вербалізують відповідний концепт: *університет*, *інститут*, *школа*, а також аббревіатури – *ВНЗ*, *виш* та розм. *вуз*. При цьому слово *університет* та скорочені назви вищих навчальних за-

кладів превалюють над назвами середніх навчальних закладів, що пояснюємо студентським авторством статей.

За «Словником української мови», університет – «1. Вищий навчальний заклад, наукова установа з різними гуманітарними та природничо-математичними факультетами; будинок, у якому міститься цей заклад; // перен. Про те, що дає досвід, знання поза навчальним закладом. 2. Назва навчальної установи для поглиблення загальноосвітніх, спеціальних та політичних знань» [5, с. 450]. Нова доба збагатила аналізоване слово цілим комплексом конотативних значень, зокрема такими, як «суспільство», «життя», «знання», «місце», «людина», «майбутнє», «працевлаштування», «культура», які актуалізуються в текстах студентського журналу. Звернімося до конкретних прикладів.

1. *Навчальний заклад – суспільство.* Виділені нами контексти є підставою для класифікації кількох асоціацій, пов'язаних із суспільною проблематикою: *Виш – це унікальний соціальний осередок, криниця людських ресурсів, що шляхом взаємодії породжує інтелектуальний капітал* [4, 29.11.2011]; *Університет є дзеркалом українського суспільства, бо призначений відображати його стан, позитиви та негативи всіх зрізів його життя, висоти і провали його духу, якщо так, то університет не може бути райським куточком чи острівцем добробуту в океані суспільного благополуччя* [4, 20.09.2011]; <...> *Університет є не тільки дзеркалом суспільства і світу, а одночасно його вікном у минуле, сучасне та майбутнє* [4, 20.09.2011]; *Величезна роль в оволодінні певними знаннями та формуванні світогляду належить ядрам освітнянського процесу – університетам, у яких виховують еліту суспільства, котрій належить приймати відповідальні рішення, робити вибір шляхів розвитку* [4, 29.11.2011]. Метафорична номінація ядра освітнього процесу, використана на позначення навчальних закладів, реалізує виховну функцію вищої школи країни.

Розмірковуючи над значенням вишів для суспільства, студенти висловлюють інколи суперечливі думки: з одного боку, університет має визначальну роль у розвитку суспільства (<...> *Університет в українському суспільстві має визначальну роль, оскільки він задає темп та напрям розвитку науки, формує особистість та створює перспективи* <...> [4, 29.11.2011]; <...> *У сучасному світі університети відіграють виключно важливу роль у житті суспільства загалом і кожної особистості зокрема* [4, 16.10.2011]; <...> *Університет є дуже важливим у розвитку сучасного українського суспільства* <...> [4, 20.09.2011]; <...> *Університет дає суспільству висококваліфікованих спеціалістів* [4, 20.09.2011]; з іншого – його роль, на думку студентів, формальна (<...> *Роль університету в українському суспільстві зараз більш фор-*

мальна, але майже обов'язкова. Університет стає засобом підтвердження своєї значущості, кваліфікації, але знання, що там дають, застарілі [4, 06.10.2011]. Прикладів на підтвердження позитивної оцінки концепту «навчальний заклад» зафіксовано значно більше, що свідчить про відповідне сприйняття феномена вищої освіти, поширене серед української молоді.

2. *Навчальний заклад – життя*. Асоціативні зв'язки слова *університет* із життям реалізуються за допомогою таких лексичних засобів: *університет – один із найцікавіших аспектів у житті* (<...> *Університет – це один із найцікавіших аспектів у житті людини, але, вступаючи до вузу, ми не тільки розвиваємось всебічно, а і здобуваємо освіту, яка є шляхом у нове життя* [4, 20.09.2011]); *структурна ланка життя* (*Університет є ланкою між дитинством та дорослим самостійним життям* [4, 09.10.2011]); *Це [університет] необхідна структурна ланка життя кожної людини* [4, 29.11.2011]); *дуже важливий крок до змін у житті* [4, 28.09.2011]; *важливий фактор становлення в житті* (<...> *Університет необхідний як для розвитку молоді, її освіченості, становлення в житті, адже без вищої освіти зараз зовсім нереально знайти роботу, так і для розвитку суспільства загалом* [4, 20.09.2011]); <...> *Університет, з одного боку, має дуже велике значення в житті людини, адже він дає знання, дає змогу в майбутньому знайти хорошу роботу і взагалі стати на ноги і бути самостійною, незалежною від інших людиною* [4, 16.10.2011]); *продовження дорослого життя* (*Університети – це продовження нашого дорослого життя, у них ми починаємо вивчати нову для себе інформацію* [4, 28.09.2011]).

3. *Навчальний заклад – місце*. Усі зафіксовані нами назви навчальних закладів різного рівня в контексті реалізують просторові відношення, асоціюючись із місцем, проте слово *місце* в кожному конкретному випадку набуває різних конотацій: для одних мовців це *місце, де людина здобуває освіту, знаходить знайомих, можливо, друзів на все життя, вчиться способом існування в мікросоціумі та проходить низку етапів входження у доросле життя* [4, 10.09.2012]; *місце, яке сприяє пошуку істини* [4, 20.01.2012]; *місце отримання документа про навчання* (<...> *У наш час вищі навчальні заклади для більшості студентів стали місцями, де вони можуть отримати корочку, не навчаючись та не докладаючи при цьому зусиль, а в майбутньому використовувати це у своїх особистих цілях – для збагачення* [4, 28.12.2011]; *школа – це місце, яке має пробуджувати радість пізнання, спілкування із друзями та «друзями-вчителями» (але, звичайно, без фамільярності, а навпаки, з великою повагою до своїх старших наставників)* [4, 31.03.2013]); для інших – це лише *місце проведення часу (звичайне приміщення, щоб вдома не сидіти* [4, 20.10.2011]). А наступний приклад вдало показує багатифункціональність сучасних навчальних закладів: <...> *Навчальний заклад для кожного студента виконує різнобічні функції. Для одних – це просто місце здобуття освіти і мудрості, для других – хороша школа життя, яка допомагає зрозуміти пріоритети і сенс буття, а для інших він є втіленням мрій їхніх батьків* [4, 20.01.2012].

4. Асоціативне значення *університет* – знання є цілком природним. У студентських текстах воно реалізується за допомогою лексики, яка виконує як номінативну функцію, наприклад, *університет – один із навчальних закладів, який дає не просто знання, а вищу освіту, а можливо, і дві, і три* <...>

[4, 16.10.2011]; *це такий заклад, куди мають ходити тільки ті, хто дійсно хоче здобути якісь знання* [4, 16.10.2011]; так і функцію експресивну (у випадках, коли номінації вищів набувають метафоричної форми), наприклад: *університет – храм науки, де вічно палає вогник знань* [4, 12.07.2012], *постачальник знань, майдан виробництва нових знань* [4, 29.11.2011], *осередок отримання знань для майбутньої професії; просте бажання бути освіченою особистістю* [4, 20.10.2011].

5. *Навчальний заклад – людина*. Зв'язок навчального закладу з людиною в мовній картині світу української молоді видається цілком логічним, що стає особливо актуальним в умовах зміни освітньої парадигми, якій притаманний людиноцентризм. Як показує наше дослідження, вплив університету на людину на мовному рівні вербалізується шляхом синтагматичних зв'язків слова *університет* (як правило, дієслівних): *університет – змінює людину* (*Університет змінює людину, але, на жаль, не всіх, і вважаю, що не завжди в гарну сторону* [4, 27.09.2011]); *формує особистість* [4, 29.11.2011]; *формує нове покоління освічених людей* (*Університет завжди зайнятий формуванням нового покоління освічених людей, він весь час «итовхає» нас уперед* [4, 29.11.2011]); *для студента є важливим випробуванням* [4, 20.09.2011].

6. *Університет – майбутнє*. Опрацьовані тексти демонструють, що студенти свідомо пов'язують з університетом своє майбутнє. Узагальнюючи тематично спрямовані їх висловлювання, такі як *університет створює майбутнє* [4, 29.11.2011], *дає майбутнє молоді* [4, 20.09.2011]; *університет – дорога в майбутнє* [4, 20.09.2011], *рушій прогресу* [4, 06.10.2011], *інструмент підготовки майбутнього* [4, 06.10.2011], можна стверджувати, що частина з них сприймає вищий навчальний заклад як вагомий чинник формування своєї долі.

7. Серед інших асоціацій, пов'язаних із питаннями, що повсякчас турбують студентство, необхідно назвати такі: *університет – працевлаштування* (*Університети не забезпечують своїх випускників робочими місцями, а самому студенту іноді досить важко влаштуватися на достойну і високооплачувану роботу без досвіду* [4, 06.07.2012]) та *університет – культура* (*Університет <...> – центр культури, духовності й обов'язково – освіти, науки, професійного становлення фахівців* [4, 20.09.2011]); *університет – <...> центр культурно-просвітницької діяльності; місце самореалізації* [4, 20.10.2011].

Конотативні значення лексичних репрезентантів концепту «навчальний заклад» пов'язані з усвідомленням новим поколінням визначальної ролі інноваційних університетів у сучасній Україні, тому часто збагачені позитивним оцінним навантаженням:

– *університети – агенти перетворення світу, які йдуть у ногу із часом*: *Ще з моменту свого виникнення університети були своєрідними «агентами перетворення світу»* [4, 29.11.2011]; *Виникають нові робочі місця, для яких потрібні висококваліфіковані фахівці нового покоління, котрих можуть випускати тільки вузи, що йдуть у ногу із часом* [4, 16.10.2011];

– *навчальний заклад – ідеальний дім з ідеальною сім'єю*: *Навчальний заклад моєї мрії повинен бути схожим на ідеальний дім з ідеальною сім'єю. У ньому повинен бути затишок, тепло, благополуччя, доброзичливість усіх, починаючи з технічного персоналу і закінчуючи директором і установами, які управляють роботою такого навчального закладу* [4, 22.09.2012]. Це метафоричне значення, пов'язане із сімейними цінностями, які завжди шанувалися в українців, влучно передає бачення того, яким має бути навчальний процес та його учасники.

Деякі тексти репрезентують зневіру студентства в українській освіті, відповідно, й аналізований концепт набуває негативного забарвлення, наприклад: *школа краде дитинство* [4, 21.02.2013]; <...> *Вузи через слабку базу та легкість здобуття освіти не можуть відігравати надто важливу роль. Швидше, як перехідний пункт між школою та роботою, і не обов'язково за спеціальністю* [4, 16.09.2012]. Подібні висловлювання знецінюють роль навчальних закладів, підривають віру в силу знання. Наступний приклад поєднує в собі як позитивну, так і негативну характеристики: *Університет став із Храму науки базаром із продажу дипломів* [4, 05.06.2012]. Порівняння університету із храмом, а потім – із базаром демонструє на рівні мови певну деградацію, на думку студентів, нашої освіти. Звичайно, на появу в мовній свідомості українців таких елементів вплинули екстралінгвістичні фактори, соціальні процеси.

Висновки. У результаті аналізу мовних засобів репрезентації концепту «навчальний заклад» доходимо висновку, що у свідомості української молоді склалося уявлення про навчальні заклади як про важливе суспільне явище та обов'язковий атрибут сучасного життя. Сьогодні вони, як і освіта загалом, є суспільною необхідністю, без них більшість українців не мислить свого життя й кар'єри. Отримані у процесі дослідження статистичні дані переконують у тому, що семантика слів на позначення навчальних закладів у студентських текстах представлена широким спектром конотацій, серед яких найбільш виразними є такі: університет – суспільство (24%), університет – життя (17%), університет – знання (12%), університет – місце (12%). Дещо бідніше в кількісному плані представлені асоціації навчального закладу з людиною (9%), майбутнім (9%), працевлаштуванням (2%) та культурою (2%). Незначні кількісні показники щодо концептуальних зв'язків університету зі знанням, формуванням людини, її майбутнього, працевлаштуванням та культурою загалом викликають занепокоєння, адже це саме ті показники, про які має дбати вищий навчальний заклад.

Перспективу дослідження вбачаємо у вивченні семантичної структури

Література:

1. Серебрянська І. Метафорична модель освіта – війна в сучасній терміносистемі української мови (на матеріалі медіа-текстів) / І. Серебрянська // Дослідження з лексикології і граматики української мови : збірник наукових праць. – Вип. 17. – Дніпро : Видавець Біла К.О., 2016. – С. 153–163.

2. Серебрянська І. Термін вища освіта та його структурно-семантичний потенціал / І. Серебрянська // Українське мовознавство. Міжвідомчий науковий збірник. – Вип. 46/2. – К., 2016. – С. 149–155.
3. Серебрянська І. Репрезентація концептосфери «освіта» в українських паремійних текстах / І. Серебрянська // Нове та традиційне у дослідженнях сучасних представників філологічних наук : матер. Міжн. наук.-практ. конф. (24–25 лютого 2017 р., м. Одеса). – О. : Південноукраїнська організація «Центр філологічних досліджень», 2017. – С. 35–38.
4. Студентський інтернет-журнал «Освіта та ...» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.osvitata.com/>.
5. Словник української мови : в 11 т. / за ред. І. Білодіда. – К. : Наукова думка. – Т. 10. – 1979. – С. 450.
6. Таланчук П. Навчання протягом життя – серцевина сучасного освітнього процесу / П. Таланчук // Вища освіта: інформаційно-аналітичний портал про вищу освіту в Україні та за кордоном. – 10 грудня 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vnz.org.ua/statii/7038-navchannja-protjagom-zhyttja-sertsevyinasuchasnogo-osvitnogo-protsesu-petro-talanchuk>.

Серебрянская И. Н. Учебное заведение глазами студенчества: структурно-семантический потенциал концепта в текстах украинского интернет-журнала

Аннотация. Статья посвящена вопросу интерпретации концепта «учебное заведение» в украинском обществе и его экспликации в текстах студенческого интернет-журнала «Образование и ...». Определены языковые репрезентанты концепта и ассоциации, связанные с ним. Уделено внимание аксиологическим характеристикам, входящим в состав семантической структуры слов, обозначающих украинские учебные заведения.

Ключевые слова: концепт, слово, значение, ассоциация, учебное заведение, университет, школа.

Serebrianska I. Educational institution through the eyes of students: structural and semantic potential of the concept in the texts of the Ukrainian online magazine

Summary. The article deals with the interpretation of the concept “institution” in the Ukrainian society and its explication in the texts of online student magazine “Osvitata...” (“Education and ...”). It determines language representants of the concept and associations connected with it. The attention is paid to axiological characteristics, which makes up the semantic structure of the nominations of Ukrainian educational institutions.

Key words: concept, word, meaning, association, educational institution, university, school.